

ІРИНА ГАРМАНЧУК

Тема магістерської роботи: *«Художня своєрідність української любовної лірики кінця XIX-початку XX ст.»*

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент В.Т. Чайковська

Образ зів'ялого листя в українській любовній ліриці кінця XIX – початку XX століття

Тема кохання у всі часи була і є найактуальнішою, вона належить до так званих «вічних» тем у мистецтві та літературі. Досліджували й трактували феномен кохання відомі філософи, літературні діячі та критики, а в літературі, як українській, так і в світовій, ця тема займає одне з провідних місць. Їй присвячено багато досліджень відомих учених з психології, зокрема В.С. Соловйова [10], Л. Каслера, А. Афанасьєва, З. Фройда, Мартінсона та ін. Література кінця XIX – початку XX століття збагатилася темою кохання новими образами, мотивами, символами.

Загалом любовна поезія належить до найбільш нерозвинутих в українській літературній традиції. «До «Зів'ялого листя» Івана Франка поезія кохання не мала своєї мови, за винятком народницьких, фольклорних кліше» [8, с. 108].

Як зазначає В. Яременко, у любовній ліриці початку XX століття можна виділити дві течії. Перша – оптимістична, що розглядає кохання як особливу життєву функцію, шукаючи для нього співзвуччя в усьому навколишньому світі (Микола Вороний, Олександр Олесь). Друга – декадентська, надає перевагу мотивам чуттєвого розчарування. Жінка має подвійне обличчя – богині краси й демона розладу та зради (Петро Карманський, Василь Пачовський, Остап Луцький) [12].

Отже, вкінці XIX – на початку XX століття українська любовна лірика «узаконилася». Новий мистецький напрям – модернізм – розкрив шляхи для безперешкодного розвитку саме цього різновиду поезії. Саме тому автори інтимних поезій XIX – XX століть мали широкі можливості для плідної праці в цьому напрямку, що й було зроблено Іваном Франком, Миколою Вороним, Лесею Українкою, Олександром Олесем та представниками угруповання «Молода Муза».

Щодо визначення художнього образу, то у словнику літературознавчих термінів зазначено: «Образ художній – особлива форма естетичного освоєння світу, при якій зберігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність, – на відміну від наукового пізнання, що подається в формі абстрактних понять» [5, с. 246-247]. В іншому словнику зустрічаємо таке визначення образу: «Образ художній – категорія художньої гносеології, завершений і знаково виражений результат художнього пізнання» [4, с. 378]. Образ становить собою діалектичну єдність загального й поодинокого: широкі життєві узагальнення в ньому подаються як живі, неповторні індивідуальні постаті й картини. Велику роль у здійсненні цього відіграє художній вимисел.

Образ зів'ялого листя Іван Франко вивів уже в назву збірки «Зів'яле листя», чим визначив настрій усіх поезій, що увійшли до її складу. Назва збірки символічна. Зів'яле листя – це художній образ втрачених надій, задавлених у душі поета. Елегія «Епілог» узагальнює настрої «Першого жмутку» збірки, де ключовий образ зів'ялого листя набуває символічного звучання. Для Франка це найбільш адекватна формула, яка відтворює ідею згасання, притишення людського болю, бажання спокою:

Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтеся, як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтолені жалі,
Завмерлеє в серці кохання [11, с. 137].

Микола Вороний усю свою збірку «За брамою раю» присвячує цьому образу і порівнює зів'яле листя зі своїм втраченим коханням. Характерним є те, що Вороний уводить образ зів'ялого цвіту та опалого листу, тобто кохання він порівнює з весною, коли все цвіте, але, в той же час опадає листя, як восени, – це символізує втрату великого і світлого почуття кохання:

Цвіту зів'ялому,
Листу опалому,
Зіронеці згаслій моїй [2, с. 120].

Своєрідний інваріант образу зів'ялого листя – ключового образу ліричної драми Франка – знаходимо в елегії В. Пачовського «Моя Дзюню, моя роже» (збірка «Розсипані перли»), у якій автор вдається до традиційного для нього прийому композиційного кільця, обрамлюючи завершений психологічний малюнок сповідальними інтонаціями. Тут образ зів'ялого листя трансформовано в образ рожі, що своїм символічним навантаженням ідентичні:

Моя Дзюню, моя роже,
Ти забудеш мене, може,

Ти забудеш, а я ні [9, с. 271].

Образ зів'ялого листя знаходимо і в одній з поезій зі збірки «З журбою радість обнялася» Олександра Олеся, у ній простежується крайній вияв цього образу – опале листя як символ навіки втраченого кохання. Поряд з образом опалого листя автор подає образ цвіту, подібно до поезії М. Вороного, проте, якщо останній використовує образ зів'ялого цвіту, то у вірші Олександра Олеся знаходимо образи опалого цвіту й опалого листя:

У тім саду, де ми колись сиділи,
Стоять вишні і журяться похилі,
Що в хмари сонечко зайшло,
Що листя й квіти облетіли,
Що їх снігами замело... [7, с. 70].

У збірці Богдана Лепкого «Весною» простежується образ листя у декількох віршах. У першому з них («Буває») образ не просто зів'ялих листків, а вже осінніх, позбавлених кольору й навіть сухих, що допомагає автору розкрити велику тугу за коханою. Щоб показати, з якою невимовною силою сумує ліричний герой, поет вводить такі порівняння:

Буває – тужу за тобою,
Як тужать квіти по весні,
Як тужать ті листки дрібні,
Коли осінньою порою
Летять у світ, бліді, сухі [1, с. 109].

В іншій поезії «Де ж ти?» ліричний герой звертається до осіннього листка і в першій строфі прагне дізнатися, чому він не тримається свого дерева. В другій же строфі простежується ніби відповідь листочка: «Раз гіллі зірваний по оболонню Вічно скитаюся», проте тут в образі листочка виступає сам ліричний герой, відірваний від життя, який не може знайти собі притулку на нелегкому життєвому шляху. У вірші «Не проклинай мене» осінні листки порівнюються з двома закоханими, яких розлучила немилосердна доля: «Разом злучила нас і розлучила, / Мов два листки під осінь серед поля» [1, с. 106].

Досить своєрідно Леся Українка розкриває образ листків у вірші «Давня весна» із циклу «Мелодії»:

... У вікно до мене
Заглянули від яблуні гілки,
Замиготіло листячко зелене,
Посипались білесенькі квітки [6, с. 121].

Тут спостерігається протилежне смислове навантаження образу листя – воно зелене, молоде, весняне, що асоціюється із пробудженням, зародженням чогось світлого і чистого. У поезії звучить сподівання на краще життя, яке приносить весна, адже, незважаючи на те, що цвіт облетів, це не біда, адже після нього будуть плоди, а зелені листочки у вірші – символ надії.

Отже, проаналізувавши образ зів'ялого листя у любовних поезіях кінця XIX – початку XX століття, можна говорити, що, незважаючи на використання цього образу всіма досліджуваними поетами, у кожного він набуває певного символічного відтінку та дещо трансформується.

Література:

1. Лепкий Б. Твори в двох томах. Т. 1. / Богдан Лепкий; упоряд., автор передм. та приміт. Ф.П. Погребенник. – К.: Наукова думка, 1997. – 845 с.
2. Вороний М. Твори / М. Вороний. – К., 1989.
3. Дмитренко А.К. Психологія кохання / А.К. Дмитренко. – К.: Видавець Микола Дмитренко, 2007. – 80 с.
4. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
5. Лесин В.М. Словник літературознавчих термінів / В.М. Лесин, О.С. Пулинець. – К.: Радянська школа, 1965.
6. Українка Леся. Твори в 12-ти томах. Т.1. Поезії / Леся Українка. – К.: Наукова думка, 1975. – 447 с.
7. Олесь Олександр. Твори в 2 т. Т. 1. / Олександр Олесь – К.: Дніпро, 1990. – 958 с.
8. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К.: Либідь, 1999. – 448 с.
9. Розсипані перли: Поети «Молодої Музи» / упоряд., автор передм. та приміт. М.М. Ільницький. – К.: Дніпро, 1991. – 710 с.
10. Соловьев В.С. Смысл любви / В.С. Соловьев // Соловьев В.С. Собрание сочинений: в 10 т. – С.-Петербург, 1912. – Т. 7. – С. 3-61.
11. Франко І. Твори в 50 т. Т. 2. Поезія / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1976. – 543 с.
12. Чари кохання. Любовна лірика українських поетів XIX – початку XX ст. / упор., передмова та примітки В. Яременка – К.: Молодь, 1985. – 291 с.

